

Büvölet s büvölő Király László:
Készülődés Pazsgába
Orpheusz Kiadó, 2013.

Készülődés, hová is? Pazsgába? A Kolozsvárt élő költő, Király László friss verseskötvének címevel már föladata a leckét. Nem a pokolba, nem a mennyországba kívánczik – minthogy sokat megéltünk, erre is, arra is lenne utunk –, hanem egy sosem halott helységbe, amely talán nincs is a térképen. Lehet, hogy csupán egy időn túli, a majdani búcsú ismeretlen tereumát gyógyító, a fájdalmat megelőgezendő álomba kívánczik? Emlékezni akar egy sosem volt terepen arra a valóságra, idősvén az ember szívesen kószál a múltban, amelynek egyetlen kockája is – gondoljunk a Securitate borzalmaira – megforgatja a szívet, fölkarolja az elmét?

A Pazsgába való készülődés – batár visz oda, vagy léglökéses repülőgép? – az emlékezetből való kiszakadásnak, ugyanakkor a megmaradásnak, a valamikori, látott-hallott élmény ébren tartásának bizonyítéka. Hát, még ha azt is tudjuk, hogy ez a csupán képzeleti kicsapongásnak tűnő hely – a világ legtávolabbi sarka? – egy kis komi falut takar, valamint tudott-letagadott, ám valós testvérközösséget a nagy orosz pusztaságban (ahol Király valamikor megfordult), rögtön értjük a mozdulatlan csendbe, hótiszta terepre való vágyódás összes indítékát is.

Azon lehet elismerően töprengeni, hogy az erdélyi fészkek nemegyszer balladai homályából előlépő, ám a kisebbségi sors szorítását, az övéi veszélyhelyzetét nagyon is bőrén érző lírikus milyen szövetséget kötött az „álmodott költővel”, az életideje szerint Dsida Jenővel rokon orosz A. Nyezvanovval (1900–1938). És azon is, hogy ez a kimondhatóság határait feszegető (egyúttal rejtezés-módozatnak tetsző) maszkjáték minő kanyarokkal telített, s mily bátran a célt elérő leleplezés-mámorban landolt.

Viszont ahhoz kétség nem fér, hogy ez a technikainak tetsző fogás – egyazon költő több versnyelven való, több gesztusrendszerrel mutató megnyilatkozása – fölszabadította az elmét, és olyan tárnakat nyitott meg, amelyben a lírahős lámpása át tudta világítani a legvastagabb falakat is. Sőt, a kettős csavar értelmezést erősítő „robinzonádja” – az *Amikor pipacsok voltak* című kötet (1982) Nyezvanov-ciklusában a 4. vers *Kafka naplója* címmel szerepel – kiváltképp riasztóvá tette az összképet. „Félelemidőszámítás. // Gyanak-

vásesztendő. / Riadalomhónap. / Sugdolózánapok. / Hallgatózásórák. / Látevalakipercek. // S az érinthetetlen létra / a láthatatlan hierarchia: / Utasításjegyző. / Fenygetésbíró. / Üldözéspap. / Rámmutató-ujjgróf. / Beszerelt-mikrofonherceg.”

Bár a három évtizeddel ezelőtti könyv nyitódarabja, az *A Kővadászok Klubja* hanglasként már kegyetlenül rávilágított az „álomban és köben” leledző aranykor valóságára – „Ti, akik valaha pipacsok voltatok, / Tudjátok, milyen egy vérben ázó ország” –, a főtebb idézett, a botütés sokkoló döndülését visszhangzó konkrét-vers invenციózus tálalásban, az egylényegűvé vált, versmondattá emelt összevont-összeragasztott szavakban (ebből is látni, hogy Királynak hány hangja van) a modern létérzékelés iskolapéldája.

A szükszavú, nem-vers voltában is vers-történelemkönyv annál döbbenetesebb, minél kevesebb szó eleveníti meg a vérlázító valóságot. A nyelv művésének sok mindent el kellett veszejteni ahhoz, hogy a hiány értékképző fogalomvá váljék. Márpedig a börtönlét-kihallgatás „intim” pillanatait, a megsemmisítésre törekvő hatalmi fölényt csupán így, evvel a meghökkentő kerettel lehetett döbbenetesen megmutatni (furcsa dialógus, csak a kemény – igaz, a kérdést is sejtető – válaszok ismertek). „– ? / Nem. / – ? / Nem tudom. / – ? / Nem ismerem. / – ? / Nincsen. // – ? / Nem voltam. / – ? / Nem voltunk. / – ? / Senkivel. / – ? / Sehol. // – ? / Nem láttam. / – ? / Nem hallottam. / – ? / Nem olvastam. / – ? / Nem írtam. // – ? / Nem hallgatom. / – ? / Nem szoktam. / – ? / Vele sem. / – ? / Soha. // – ? / Senkitől. / – ? / Senkinek. / – ? / Senkihez. / – ? / Egyedül. // – ? / Egyedül. / – ? / Nem voltam. / – ? / Nem leszek. / – ? / Nem vagyok” (*Szemtől szemben*).

Mindig a valóságot írni, költészetté emelve a hétköznapi történéseit s hőseit, és az univerzumot! – ez vezette a költőt az immár félszázados pályán. A romániai Forrás második nemzedéke evvel a (jobb híján a szó) szociográfiai valósághoz való visszakanyarodással – Szilágyi Domokosék és Lászlóffy Aladárék avantgárdjához hozzátevé a némiképp másfajta szólás egyediségét – el tudta érní, hogy a

sokszor „néma beszédként” suttogott, az erdélyi költői hagyományhoz közelebbi szavuk harangzúgással érjen föl.

Ebben a kórusban Király lírája – első az első között – nagyon is meghatározó volt. A szerelemtől (a szülőföldet és a lányt körülölelő szerelemtől) ittasult, s a sóváradi göröngyöt mindenkor a szabadság gyémántjaként énekelt lázbeszéd korvalósága mögött, izzó szenvedéllyel, mindig a szenvedést tisztaságpróbának tudó krónikás állt. Exkluzív, hol megemelt, hol a sírás lépcsőin lefelé barangoló hanggal. Királynak is, mint a megannyi jó fülűnek, Arany János osztotta az ígét, s ehhez jött támasznak a „támadók” – József Attilától Nagy Lászlóig és Juhász Ferencig hosszú a sor – és a „védekezők” (hogy csak a szűkebb honi példákat, Reményik Sándort és Dsida Jenőt említsem) magatartása, líra-tudása, líra-kedve.

Fölülhetett volna az avantgárd ringliszópíljére, de nem tette. Ugyan megvolt hozzá minden kelleke: a magyar nyelvet fosztóképzőkkel csupaszra vetkőztetett és találékony (metaforikus) szófűzéssel csaknem a halandzsán túli terrénura vezényelt magabiztoság, nemkülönben az ilyesféle kiváláshoz szükséges bátorság, ám túlságosan „földhözragadt” volt. Ám hitt, mindennél jobban hitt az évszázados magyar költői hagyományban. Ezt akarta, tehetségétől telően, megújítani.

Hogy hova ért, milyen magaslatokra, azt a *Készülőds Pazsgába* – a líra-én kifinomult arcát híven tükröző „emlékezés-regény” – mindennél meggyőzőbben mutatja. Nincs benne a *Vadásztánc* (1967), számunkra lassan kiürülnek a tánctermegek; a költő fiatalos lobogása, pattogó ritmusa helyébe az emlékezetben megmerülő – nem visszavonult, hanem bölccsé vált – lírikus meditációja, az egyszerűen közlő mondatok nyugodt békéje lépett. A kényes megállapításokat is befogadó („A jó besúgó – hazafi”) *Tartalomjegyzékben* – minő verscím! – olvasható: „Vénülsz – beszélj tőmondatokban!”

A lefokozott, a költő ítélete révén lefokozott történelem személyre – természetesen rá is – kivetett börtönrácsa evvel a leleplező egyszerűsoddéssel még jobban kiemeli a gyalázatot. Az *Azt kérdeztékben* (kitől is kérdezték volna, mint a megfélemlített huszonkét éves egyetemistától) ebben a félig-tőmondatokban elsziszegett vád-versben a Securitate beszerző tisztjei s egyúttal a mocskos rendszer bünei (nálunk sem volt másként) lepleződtek le. „Azt kérdezték a Szürke Házban, / szerelmes, kihívó

városomban: / mit szólnék hozzá, / ha ott rothadnának el a csontjaim?”

Kincses Kolozsvár a fertőben – ad-e irgalmat a megtévedteknek Fadrusz János Mátyás király-szobra – a kizökkent (és máig sem teljesen helyre tolt) történelem által? Inkább a szeretett város az emlékezet – noha nem szabad feledni – tisztító, magas polcán. Jóllehet mindmáig éget a szekus-emlék – a magyar nyelv szótára új megnevezéssel gyarapszik –, hiszen az *Elmosódó vázlatnak* („Tótzoli örmester”), a rejtélyes támadásokról valló *Egyszerűnek*, és a legzseniálisabb „hiányverseknek” is (*Szemtől szemben; Tizenkét pont*) ez az alapjuk, de vele szemben, az igazság magasabbrendűségét hirdetvén, ott a megbocsátás gesztusa.

Gesztusa? Higgadt, bölcs, a benső forrongását keresztényi alázattal viselő, ugyanakkor naiv jószágunkból fakadó helyretevése. Mert az ütésben nemcsak az fáradt ki, aki ütött, hanem – alig hihető – a megkorbácsolt is. S az évtizedek párnája akarva-akaratlan csak csökkentette – mert meg nem történtté akarta tenni? – a bántások súlyosságát. Ha nincs az a sóváradi szülői ház, nincs az a föléje boruló égbolt, nincs az a hadifogságot megjárt, ugyancsak itt született nagyapa (*Nyitott zsalu*), és hiányzik, mert megjavításra szorul a gyerekkori bújócskák színhelye, a pincelépcső (*Szürke Nap-tár*) – úgy is, mint az emlék tisztító s az emlékezőt is megtisztító zsolozsmája –, aligha születhetett volna meg az egyszerűségében is megindító – a bünt az időtlen idő fátylával eltakaró?, saját gyengeségünk erejéről árulkodó? –, békés ítélet.

Az *A fontos idő* című költemény ennek révén a kizökkent idő – a közép-európai, legkivált a kisebbségi-nemzetiségi sorsot megkavaró történelmi-társadalmi ficamok – helyretolása-kiigazítása is. „Készülni kell, legyen majd erőnk, / mikor az ezredesek visszaólalkodnak / bocsánatunkért esedezni. // Vénán, nyamvadtan közelednek, / útonálló, nyaktiloló-időből. / Nekünk meg a szívünk megesik. // Hullni fog a hó, lefogadom, / s hajlamosak leszünk fátylat borítani, / zenélő poharak, / békítő pálinkák között. // Ahogy elnézem magamat: / a végén még virágot vinnék a sírjukra. / S kerülne egy kis muzsika is.”

A fölmentő ítélet azzal születik meg – vajon megszülethetik-e valódi súlyával? –, hogy ugyanitt a költő kinyilatkoztatja: „Kedvemre való gondolatokkal élek”. Az iróniát nélkülöző vagy csak enyhén érintő megbocsátás-vers egyúttal a líra-én (többnyire azonos a költővel) fegyverletételét jelzi. Azonban

ez nem meghátrálás – gondoljunk csak az oszlop formában írt, a mába áthelyezett 1848-as lelkület nyílt megvallására, a címe szerint balassibálintos *Férfiaknak valóra* – „A / HAZA / AZ / AMIÉRT / BÁRMIKOR / HARC / DALT / RIKOLTVA / INDULUNK / VÉRÜNKET / ONTANI” –, hanem a pszichológiai bántásokkal is támadott személyiség kiemelése abból a kelepcéből, amelybe az érzékeny lelket a társadalom bűnei taszították. Földoldást ez alól épp a megnyugvás paradicsomi (vagy annak tetsző) állapotának a hangsúlyozása jelent.

Illuzórikus vágykép? Önmagunk, az összes emlékezésbe belefáradt, és mégis minduntalan annak tisztító lépcsőjét kereső öreg vigasza. Ha lefelé tartva is, hátha lehet még főnek (zalai tájszó) – felfelé! – az út. A megbocsátás ösvényén kanyargó lírikust az eszméletlen fehér hó mint a tisztaság és múlandóság (mítoszi) jelképe is segíti („hullni fog a hó”), hogy beteljesedjék végakarata: a jóság fölülírhat mindent. Ezért a visszavágyódás arra a szinte földöntúli helyre, amely akkor – sok évvel ezelőtt – elbűvölte. Ezért a visszavágyódás abba az állapotba, amely attól hozott a távoli látogató számára megnyugvást, hogy a meseigazságok a szép, de könyörtelen természet harmóniájából lettek kihalászva. S mindezt a törvényt vendégfogadó sámánként az „öreg mester” szeme villanása nyugtázta.

A kötet címadó verse, a *Készülődés Pazsgába* így vált az önvizsgálatot ugyancsak segítő emlékezés fókuszává. Az alábbiakban lesz még szó arról, hogy hány rétegű emlékezés, vagyis az álom-valóság hány sarka játszott közre abban, hogy ez a ragyogó, önmagában is a confiteor teljességében izzó, és – paradox – mégis a pasztell lágy tónusával ható költemény megszülessék. Tagadhatatlanul támaszai a másfajta, a rend kemény követ feltörő, vagy a líra hajszálerejével meglazító darabok is, ám ha nem is ismerjük az egymásba folyó, egymást erősítő emlékezés-álom alkotás-lélektani rejtélyét, akkor is sokat mond az antológia-darab üzenete.

Remekműveken nem szokás számon kérni a hozzá vezető, a társadalom fenytését ugyancsak magukban hordó úttalan utak és ösvények (innen az ihlet!) a személyiséget igen, de a verset nem megterhelő bántás-tonnáit.

„Ha kényes sorsod Pazsgába visz egyszer, / És már tudod: minden, végleg jól van, / Köszönts vígan az öreg mestert, / Ágszobrai közt, a lila hóban. / Kéregpohárban nyírfa nedve, / Derítsen, s hallgass

öthangú dallamot. / Örök erdő jön feléd, megelevenedve, / S egy költő, ki medvenyomokon ballagott. // Jó ott járni, hol sose járunk többé. / Magtárrá alázott templomok között. / De lelkünk egyszerre égé és földé, / S száműzött istenünk visszaköltözött / Kézfogásba, varrottas ing korcába. / Fagyott vállunk rokon-ság fogja át. / Ritka tudás, hogy nem éltél hiába. / S ki űzött – névtelen kergeti önmagát. // Ebben a pöffeteg, rút világban / Maszkok között őrzöd az arcod. / Szemedben északi ragyogás van. / Ez a szerelem elrejtett, megtartott. / Erre gondolj, s pördülj az örök hóban. / Szégyen nélkül karold az öreg mestert. / Ha átlépsz a messi küszöbön szótlan. // Ha kényes sorsod Pazsgába hoz egyszer.”

A bizonyosság bizonytalanságával kérdezem: Pazsga vajon nem Sóvárásban lakozik-e? Az öreg ház mint szentély – mára ki lett tatarozva – nem épp úgy süllyed-e meg a hóban, és nem úgy úszik-e az emlékezés vizében, mintha nyírfakéregből épített csónak volna? A tudatosan meseivé varázsolt családi kör – a „Lelkem Kicsidem”-mel simogató dédanyával (*Költemény a falvédőn*), az öltözködésével rajongást kiváltó feleséggel (*Farsangi kendő*) és az ötven bimbóval ékeskedő bazsarózsabokorral (*Kerti reggel*) – úgy válik egy, a betonrengetegből kiszakított életforma megtestesítőjévé, hogy látjuk az évszakokat egybeomolni, s a nyírfakéreg-fehérségű emlékezés-résen pedig mindazokat, akik valamicskét hoztattak eme költői életmű karakteréhez.

A korábbi köteteket vizsgálván nyilván hamar kiderülne az egymást szülő rokonarcok – az így vagy úgy megszólítottak, maszkjukat kölcsönzők, az egyedi líravilág kialakításában segédkezők – magas száma. Mert Radnóti ugyanannak az anyaföldnek lesz szerelmetes dicsérője és rabja – földrajzi korlátok nincsenek –, mint Jeszenyin, és – fogódzkodjunk meg – az őt szülő Nyezvanov. S Takamura mester szomorúsága – pörgesd föl az *A költő égő asztala* című verseskönyvét (1986) –, egyáltalán a keleti bölcsesség mint titok, mint csend, mint lélek-kitárulkozás vajon nem hangulati előkészítője, ösképe-e Csang vejnek? Aki egyik tanításában (*Csang vej fényei*) filozofikus bölcselembe csomagolta mondanivalóját: „Így szól Csang vej: – Ott kezdődik a köd, / hol elfelejtik a templomépítőt, / ki földet s eget tornyával összeköt, / vagyishát ember mindenk fölött”.

Szinte lényegtelen, hogy Csang vej, ez a kolozvári ferdeszemű, élt-e, halt-e, valós alak-e, vagy csupán kitaláció. Avval, hogy Király királyivá teremtet-

te – félreértés ne essék, nem egy trónon ülőről, hanem a stílus révén bekebelezett személyről van szó, aki mellesleg költő – új kertet, új udvart varázsolt maga köré. S új, a nyelvre és látásmódra mindenképp kiható szokásvilágot is – a lényegig lecsupaszított tartalommal. A „régí verseknek”, vagyis az azt földidéző öregek szólásnak egyetlen értelme van – a betakarítás közbeni megújulás.

Csang vej udvara a mi udvarunk is lehetne – mint ahogy az is –, ha nem villanyozódnék bennünk a lelkiismeret: ki innen! Mert sunyiságunknak, behódolásunknak fáj minden tiszta szó. Persze a groteszk álorcájában végzett szemlélődés – tudákosnak tetsző világmagyarázat – arra int, hogy a gyermeket ne a verekedésre tanítsuk. Hát mire, amikor tanúbizonyosságot kellett volna tenni valami – föltehetően az érték – mellett? „Füstölögtek a fontolgotók. / Beszélni vágyók / fulladozva lenyelték a szót”. Ám akiknek joguk – kötelességük! – lett volna (a nép számára?, az élet számára?) valaminő „felszabadítót” mondani, „A létről beszéltek: / Milyen szörnyű! / Rendezhetetlen. / Hatalmaskodó. // Akadoznak / a számrendszerek. / Sápadoznak a fegyvertervezők”.

S az úgynevezett rendszerváltás is megkapja a magáét, leginkább avval, ahogy az ítélkező bölcs kérdezi: „Bársonyos volt-e, netán valódi? / Élő adásban közvetített / forra-, ria-, vagy csak soka-dalom, / terror rémétől rettegő, romboló?” (*Kiút*). Csang vej, a bölcs, aki a sóváradi öreg háznak éppúgy lakója lehetne, mint a pazsgai laknak, arra az emlékezéssel kikövezett álom-útra lépett, amelyen a hosszú sor-

ban gyalogló zarándokok-barátok – az „Öreg”, vagyis Törös Gábor szobrász (Törös Gábor: *Próféta*), a korán meghalt jó barát, Csiki László (*A jó/rossz hír*), Al Nyezvanov, a hűséges társ (Al. Nyezvanov: *Hagyaték; Eső; Nyezvalov levele Csang vejhez*) – ugyanannak a (művész)sorsnak, életeszménynek, udvarló pillanatoknak és véres csatáknak fölkontjei, mint kitalálójuk.

Az emlékezés körei így a teremtés köreivé válnak. Tehát a kötet harmadik ciklusa, a *Csang vej fényei* – benne a valódi és képzelt alakok lírahósszá (sajátságos líra-énné) való avatása – úgy kanyarodik vissza az elsőhöz (*Kerti reggel*), hogy a föltámasztott, életre lehelt figurák, talányos személyiségek szinte a család tagjai lesznek. Eme ciklusban a szemfényvesztő varázslat – több ilyen létezik – ugyancsak egy kitűnő versben, a *Nyezvanov, a bűvölőben*, a méltó helyre került záró-darabban látható legérzékletesebben.

A nyitó és záró versszak (csoda a csodában) felvillantásával azt is érzékeltetni akarom, hogy a „régí vers” álorcájában született új költemény – amely Király László költői jelentőségét fényesen bizonyítja – micsoda érték.

„Álmomban régi magyar költő voltam, / Lőporos hordón háltam fél-imetten, / Sorsunk kutattam Napban, Holdban. / Magyarázatlan álmokból ébredtem. (---) Álmaimban magyar városomban járok, / Magnóliás úton, hol menekül a tél. / Köröskörül sohasemvult virágrobbanások, / Ahogy bűvölet s bűvölő visszatér.”

Szakolczay Lajos

Gyermekkor – felnőttkor – öregség (famozaik, gyöngy, fafaragás, fakeret)